

MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA VE VZTAHU K SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝM SKUPINÁM (ROMŮM)

Jana Šimečková

Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích a VOŠ sociální Prachatice

Abstract: *The theme of this article is Multicultural Education and its role and help for social excluded people, especially children. Social exclusion is a serious problem in Europe and other countries. Education is the help what can help fight against social exclusion.*

Keywords: *Social Exclusion, Gypsy, Millennium development goals, Multicultural Education.*

1. Úvod

Soudobým problémem je sociální vyloučení (Navrátil, 2003) a nejčastěji zmiňovanou skupinou jsou Romové (UNICEF, 2007). Podle Berghmanna (1998, cit. dle Mareš, Horáková, Rákoczyová, 2008, s. 45) sociální vyloučení polarizuje společnost. Stává se překážkou lidského rozvoje (Nádvorník, 2004, cit. dle Nádvorník, Volfová, 2004, s. 56). Jak uvádějí Mareš a Sirovátko (2008), sociální vyloučení zbavuje člověka práv, ale i povinností, uzavírá je v prostoru, kde rozkládají tradiční sociální instituce jako rodina apod., vytváří nový způsob chování, díky kterému mohou tyto lidé ve svém prostředí přežít. Podle slov Musila (2004) sociálně vyloučení nedokáže zvládnout svou situaci z důvodu nízké kvalifikace, stylu života, překážkou se stává jejich napjatý vztah se společností. Jejich podprůměrné vzdělání vede k vysoké nezaměstnanosti, posiluje pasivitu a děti nemají v nezaměstnaných rodičích vzor a motivaci vzdělávat se (Gabal a kol., 2006). A když ubývá manuální profesí, roztáčí se začarovaný kruh (UNICEF, 2007, srov. Kovats, 2008)...asymetrického postavení Romů v sociálním systému, kdy jsou na jedné straně příjemci sociálních dávek, ale na straně druhé jsou jejich příspěvky do systému mizivé (UNDP, 2003). Jak dále připomíná Kovats (2008, srov. Urban, Kajanová, 2009), existuje nebezpečí zakonzervování jejich marginální pozice, která se bude přenášet z generace na generaci a může vyústit do fatálních konfliktů se společností.

2. Rozvojové cíle tisíciletí ve vztahu k sociálně vyloučeným skupinám

Minimalizace chudoby a sociální exkluze se ve všech státech stávají globální výzvou (UNICEF, 2007). Rozvojové cíle tisíciletí vyhlášené OSN v roce 2000 můžeme v Evropě aplikovat na sociálně vyloučené (Nádvorník, 2004). OSN deklaruje, že do roku 2015 budou mít všichni lidé ukončené základní vzdělání a budou eliminovány nerovnosti v základním a středním školství (UNICEF, 2007). Právě deficit vzdělání je jedním z hlavních faktorů v pozadí vzniku a mezigeneračního přenosu sociálního vyloučení Romů. Posílení vzdělávání je proto předpokladem změny...a podle mínění veřejnosti rozhodujícím a dlouhodobým nástrojem pro překonání marginalizace sociálně vyloučených (GAC, 2009, s. 5). Jak píše Zastrow (1995, cit. dle Matoušek, 2005), vzdělání posiluje schopnost řešit problémy a adaptovat se na nové podmínky. Na druhé straně upozorňuje Ramadan (2008, srov. Člověk v tísni, 2009), že tyto tzv. afirmativní akce zdůrazňují nějaký druh handicapu, který je vázaný na určitou skupinu – Romy. Tento postup utvrzuje v dojmu, že je třeba neustále věnovat Romům speciální starostlivost. Jak dodává Průcha (2001), může to vést k separatismu – u příslušníků menšin se potlačuje vědomí občanské souděžitosti a spoluzodpovědnosti kladením důrazu na rozdílnost kultur a odlišné vzdělávací programy pro příslušníky menšin mohou devalvovat vzdělání, pokud budou postaveny na nižších vzdělávacích požadavcích).

3. Multikulturní výchova – její role ve vzdělávání sociálně vyloučených skupin

Multietnická Evropa vyžaduje rozvoj národních vzdělávacích strategií, které bojují proti diskriminaci a předsudkům a podporují kulturní výměnu a obohacení v zájmu posílení sociální soudržnosti, zlepšení rovnosti příležitostí a rozvoje lidského kapitálu (EUMC, 2006). Interkulturní vzdělávání je postaveno na 4 pilířích (UNESCO, cit. dle Castellani, 2006):

- a) naučit se znát
- b) naučit se pracovat
- c) naučit se spolu žít
- d) naučit se být

Podle Průchy (2001) multikulturní výchova vytváří způsobilost lidí chápat a respektovat jiné kultury.

V Belgii vzdělávací politika obsahuje interkulturní prvky, které ale nejsou cílené Romy nebo jiné skupiny, které vyžadují specifická podpůrná opatření anebo afirmativní akce. Školy mohou dostat zvláštní příspěvek v případě, když přijmou romského žáka (Castellani, 2006).

Ve Spolkové republice Německo je vzdělávání v kompetenci jednotlivých zemí. Existují státní opatření pro Sinty a Romy v podobě výuky v romštině na státních školách. Romské děti mohou využívat všeobecná opatření pro děti migrantů – speciální přípravné třídy pro ty, které začínají školní docházku či docházku na střední školu s cílem zlepšit jejich jazykové schopnosti v průběhu jednoho roku (tamtéž).

Ve Francii je národní vzdělávací politika koncipována jako antidiskriminační. Děti kočovníků docházejí do školy v místě, kde se momentálně usadili jejich rodiče a jsou zařazené do třídy podle jejich vědomostí. „Mobilní školní jednotky“ jsou určené dětem, jejichž rodiče neustále kočují a úkolem těchto jednotek je uvést děti do školního vyučování, především na předškolním stupni. Dále na základních a středních školách existují přípravné třídy pro děti kočovníků. V rámci středoškolské přípravy mohou žáci s výukovými obtížemi navštěvovat speciální všeobecnou a pracovní výuku realizovanou běžnými středními školami (tamtéž).

V České republice si je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) vědomo zásadního významu vzdělávání pro děti sociálně znevýhodněné...které pocházejí z rodiny s nízkým příjmem a materiálním zázemím, z prostředí uzavřených nebo izolovaných lokalit s nízkou úrovní bydlení, z prostředí nedostatečně motivujícího ke vzdělávání a přípravě na vzdělávání, v němž se používá odlišný jazyk v komunikaci (Člověk v tísni, o.p.s., MŠMT, 2009). Z tohoto důvodu si MŠMT vytyčilo tyto prioritní cíle:

Prioritní oblast	Cíl	Úkol	Indikátor měřitelnosti	Monitorovací opatření	Data: Jejich dostupnost a potřebnost	Časový horizont	Financování
1. Věcná péče	Zvýšit účast sociálně znevýhodněných dětí v předškolním vzdělávání.	Vytvoření komplexního systému předškolní péče pro sociokulturně znevýhodněné skupiny. Zavedení mechanismů pro přístup ke vzdělání (bezplatná docházka v posledním roce mateřské školy) a jejich zapracování do školského zákona.	Úspěšnost sociálně znevýhodněných dětí na základní škole.	Statistický výkaz MŠMT	Zatím neexistují, ale v okamžiku změny systému financování škol normativy tyto statistiky budou sledovat sociálně znevýhodněné děti a jejich úspěšnost.	2005	Bezplatná docházka v posledním roce mateřské školy bude financována z rozpočtu obcí. Systém předškolní péče pro sociokulturně znevýhodněné děti bude financován ze státního rozpočtu. Přípravné ročníky jsou již financovány ze státního rozpočtu.
2. Základní školství	Inkluze sociálně znevýhodněných žáků do hlavního vzdělávacího proudu..	Podpora revize financování škol normativy.	Počet sociálně znevýhodněných dětí zahrnutých do hlavního vzdělávacího proudu.	Statistický výkaz MŠMT	Zatím neexistují, po změně normativy bude umožněno tyto data vztít v statistickém výkazu MŠMT	2004 – příprava září 2005 začátek	Státní rozpočet a rozpočty krajů.
3. Vysoké školy	Poskytování rovného přístupu ke kvalitnímu vzdělávání na vysokoškolské úrovni pro romské studenty.	Projednat s reprezentací vysokých škol mechanismus podpory romských studentů na vysokých školách.	Počet podpořených studentů; výroční zpráva programu; využití finanční prostředky; počet studentů, kteří ukončili studium (po 5 letech programu).	Ročenka činnosti realizátora programu.	V současné době tyto data neexistují.	2004 – příprava září 2005 začátek	Státní rozpočet.

Zdroj: www.vlada.cz, 2007

V roce 2009 MŠMT přijalo novou vizi koncepce péče o tyto děti. Tento návrh předpokládá velkou podporu předškolního vzdělávání v mateřských školách či přípravných třídách (MŠMT, 2009). Jak ale vyplývá ze zprávy Amnesty International (2010), nadále přetrvává odpírání práva na rovné vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí, které jsou stále umisťovány do škol a tříd určených pro děti „s lehkým mozkovým postižením“, jsou segregovány v třídách či školách, které navštěvují výhradně sociálně znevýhodnění. Nerovné podmínky zažívají také na základních školách, kde jim není poskytována dostatečná podpora (jako např. asistence při hodinách, hodiny českého jazyka navíc) a kde nadále přetrvává nerovný přístup některých učitelů k nim. Proto MŠMT v návrhu koncepce péče doporučuje přezkoumávání odborných stanovisek poradenských zařízení (MŠMT, 2009).

MŠMT pro rok 2010 znovu vyhlásilo rozvojové programy zaměřené na podporu mateřských a základních škol, které realizují inkluzivní výuku, a také programy na podporu středoškolského vzdělávání (MŠMT, 2010). I zde je nutné poznamenat slovy Ramadana (2008, srov., Člověk v tísni, o.p.s., 2009), že tento postoj může utvrzovat odlišnost této skupiny od jiných.

V rámci interkulturního vzdělávání se nejčastěji realizují tyto aktivity (Navrátil, 2003, s. 177 – 179):

- zřizování přípravných tříd, které pomáhají v přípravě na vstup do základních škol
- zavádění funkce asistent pedagoga, který by měl pomáhat dětem s aklimatizací na prostředí školy, ulehčovat komunikaci učitel – žák apod.
- programy terénní sociální práce

4. Závěr

Klíčovou evropskou hodnotou je rovnost šancí, která se realizuje především ve vzdělávání (EUMC, 2006). Vzdělávání je klíčem ke zlepšení životních podmínek sociálně vyloučených (Castellani, 2006). Je tu přímá souvislost mezi úrovní dosaženého vzdělání a životních šancí, nezaměstnaností a chudobou (Kořková, 2005). Segregace sociálně znevýhodněných dětí v běžném vzdělávacím systému je vážným problémem, který se odráží v ochotě dále studovat a získat práci (EUMC, 2006). Podle Vermy (2003) se tak potvrzuje, že vzdělávací systém udržuje nerovnost.

Použité zdroje:

- [1] Amnesty International ČR. Rovnost dětí před školní tabulí? Amnesty International, 2010.
- [2] Castellani, P. Politival and Legislative Framework for the Education of Roma Children (Reference texts and support system). Council of Europe, 2006.
- [3] Člověk v tísní. Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami (závěrečná zpráva). Praha: Člověk v tísní, o.p.s., 2009. Dostupné na www.msmt.cz [on-line] [5. 5. 2009].
- [4] EUMC. Roma and Travellers in Public Education. European Commission: Vienna, EUMC, 2006.
- [5] GAC. Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň. Praha: GAC, 2009, MŠMT, 2009. Dostupné na www.msmt.cz. [on-line] [5. 5. 2009].
- [6] Gabal, I. a kol. Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Dostupné na www.mpsv.cz. [on-line] [12. 9. 2006].
- [7] Kořková, Š. Education of Roma children in the context of community development. In Salner A. (ed.) Roma Children in the Slovak education system. Bratislava: SGI, 2005.
- [8] Kovats, M. Možnosti a výzvy – rozšiřování Evropské unie a romská/cikánská diaspora. In Jakobek, M., Budilová, L. (eds.) Romové a Cikáni – Neznámí i známí. Voznice: LEDA, 2008. ISBN 978-80-7335-119-9.
- [9] Mareš, P., Horáková, M., Rákoczyová, M. Sociální exkluze na lokální úrovni. Praha: VÚPSV., 2008.
- [10] Mareš, P., Sirovátko, T. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie). Sociologický časopis, 2008, č. 2, vol. 44. ISSN 0038-0288.
- [11] Matoušek. O. Cíle a úrovně sociální práce. In Matoušek. O. (ed.) Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál: 80-7178-548-2.
- [12] MŠMT. Dotační programy. Praha: MŠMT, 2010. Dostupné na www.msmt.cz [on-line] [5. 3. 2010].
- [13] Musil, L. „Ráda bych Vám pomohla, ale...“. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
- [14] Nádvořík. O. Co je rozvoj? In Nádvořík. O., Volfová, A. (ed.) Společný svět. Praha: Člověk v tísní, společnost při ČT, o. p. s., 2004. ISBN 80-903510-0-X.
- [15] Navrátil, P. a kol. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

- [16] Návrh akčního plánu realizace koncepce včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí. Praha: MŠMT, 2009. Dostupné na www.msmt.cz [on-line] [5. 5. 2009].
- [17] Průcha, J. Multikulturní výchova. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-866-2.
- [18] Ramadan, I. Multikulturní politika České republiky ve vztahu k „romské komunitě“. In Jakoubek, M., Budilová, L. (eds.) Romové a Cikáni – Neznámí i známí. Voznice: LEDA, 2008. ISBN 978-80-7335-119-9.
- [19] UNESCO. Guidelines on Interculture Education. UNESCO, 2007.
- [20] UNDP. Avoiding the Dependency Trap (The Roma in Central and Eastern Europe) (Summary). UNDP, 2003.
- [21] UNICEF. Breaking the Cycle of Exclusion. (Roma Children in South East Europe). Serbia: UNICEF, 2007.
- [22] UNICEF. Progress for Children. New York: UNICEF, 2007.
- [23] Verma, K. G. Rovnoprávnost a vzdělávání: Multikulturní přístup z Velké Británie. In Smékal, V. (ed.) Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN80-85947-82-X.
- [24] Vláda ČR. Akční plán Dekády. Praha: Vláda ČR, 2007. Dostupné na www.vlada.cz [on-line] [13. 3. 2007].

Kontaktní adresa:

Mgr. Jana Šimečková

TF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a VOŠ sociální Prachatice
doktorand na ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Email: janasimeckova@seznam.cz